

Terminai internetinėje žiniasklaidoje (žvalgomasis tyrimas)

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ANOTACIJA

Straipsnyje siekiama nustatyti, kurių sričių terminai dažniausiai patenka į kasdienę internetinę žiniasklaidą ir ar tie populiariaji terminai ryškiau pakinta (ap-tariamas terminų variavimas, determinologizacija). Žvalgomojo tyrimo objek-tas – dvižodžiai terminai viešai prieinamame DELFI.lt tekстыne, kuris sudarytas iš to paties pavadinimo naujienų portale 2014–2016 m. publikuotų tekstų. Tai-koma metodika, nors ir turi trūkumų, bet leidžia (kiek tai įmanoma) analizuoti terminus be išankstinio nusistatymo – iš anksto nenumatant nei srities, nei konkrečių terminų.

ESMINIAI ŽODŽIAI: sudėtinis terminas, variantas, sinonimas, determinologizacija, internetinė žiniasklaida, tekstynas, pastovusis junginys

ABSTRACT

The article attempts to determine the domains from which terms usually get into the daily online media and whether the most popular terms undergo any more prominent changes (terminological variation, determinologization are discussed). The pilot study focuses on two-word terms found in the publicly available DELFI.lt corpus, which is composed of the texts published in the news portal under the same title in the period between 2014 and 2016.

Though the methodology applied has certain weaknesses, it enables us (as much as possible) to analyse terms without any prejudices, i.e., by not antici-pating the domain or specific terms.

KEYWORDS: complex term, variant, synonym, determinologization, online media, corpus, multi-word expression

Gerau žinoma, kad dalis terminų vartojama ne tik mokslinėje komu-nikacijoje, bet patenka ir į bendrąją vartoseną. Pastebimai išaugęs terminų skaičius kasdienėje komunikacijoje siejamas su informaci-jos amžiumi, žinių visuomene, technologine revoliucija (žr. Meyer ir kt. 1998: 645; Kageura 2002: 15; Geeraerts 2015: XVII–XIX ir kt.).

Vienas iš svarbių kelių, kuriais terminai pasiekia nespecialistų auditoriją, – žiniasklaida. Žiniasklaida tiek atveda į bendrąją vartoseną, tiek padeda išpopuliarinti dalį jai aktualių sričių terminų. O kai terminai plačiai paplitę ir žinomi ne tik specialistams, atsiranda determinologizacijos galimybė (Gaivenis 2014: 242). Šiame straipsnyje ir bandoma nustatyti, kurių sričių terminai dažniausiai patenka į kasdienę internetinę žiniasklaidą ir ar tie populiariaieji terminai ryškiau pakinta (aptariamas terminų variavimas, determinologizacija). Tyrimo objektas – dvižodžiai terminai, pavartoti naujienų portale DELFI.lt. Dvižodžiai terminai pasirinkti dėl kelių priežasčių. Visų pirma, tai dažniausias¹ (ar bent vienas dažniausių – priklausomai nuo srities) terminų tipų, antra – jų ekstensija esti siauresnė, o intensija platesnė nei tos pačios sistemos aukštesnio hierarchinio lygmens vienažodžių terminų, todėl yra lengviau atpažįstami.

Tai pirmas terminų vartosenos žiniasklaidoje tyrimas, kuriame neapsiribojama vienos srities terminais ir neturimas iš anksto numatytas terminų sąrašas. Tyrimas – žvalgomasis.

Kazimieras Župerka yra analizavęs kalbotyros terminų vartoseną publicistikoje. Pagal vartoseną jis išskyrė dvi funkcines semantines jų grupes. Pirmajai priklauso tie, kurie vartojami kaip terminai (tiek tikslia reikšme, tiek apytikslė ar net netikslia), antrajai – determinologizuoti (vienai vartojami sisteminė perkeltinė reikšme, kiti – individualia perkeltinė reikšme, kaip stiliaus priemonė) (Župerka 2000). Ši klasifikacija paranki atrama ir kitų sričių terminų vartosenai ne jų įprastoje aplinkoje (moksliniame ir administraciniame stiliuje) aptarti.

Kognityvinė psichologija ir filosofija akcentuoja, kad nubrėžti aiškią liniją tarp bendrųjų žinių ir specialiųjų žinių yra sunku, kalbos mokslai abejoja dėl griežto bendrosios ir specialiosios kalbos atskyrimo (Cabré Castellví 2003: 171). Atitinkamai ne dalyko specialistas gali kurį nors žodį manyti esant terminu, o specialistų vartojamus terminus nespecialistų auditorijoje laikyti bendrosios kalbos žodžiais (Kageura 2012: 12). Taigi ir straipsnyje nesiimama plačiau svarstyti apie terminiškumą ir jo laipsnius.

TYRIMO ŠALTINIAI IR METODIKA

Terminų žiniasklaidoje tyrimui, tikintis greičiausio rezultato, pasinaudota viešai internete prieinamu DELFI.lt tekstynu (<http://tekstynas.mwe.lt/>), kurį sudaro 70 milijonų žodžių. Tai internetinės publicistikos tekstynas, į

¹ Žr. Umbrasas 2013: 113, 117; Bielinšienė ir kt. 2015: 65 ir kt.

kurį pateko DELFI.lt svetainėje 2014–2016 m. publikuoti tekstai, priskirti 12 rubrikų: DELFI Veidai, Projektai, DELFI Mokslas, DELFI Auto, Sportas, DELFI Gyvenimas, DELFI Žmonės, DELFI Piliėtis, Verslas, DELFI FIT, DELFI Žinios ir Neidentifikuota kategorija (plačiau apie tekstyną žr. LKKŽ 2019: 14–15). Taigi vieni tekstai priklauso dalykinėms rubrikoms, yra informacinio ar analitinio stiliaus, kiti – skirti pramogai, laisvesnio – ekspresyvaus – stiliaus². Skaitytojų komentarai į tekstyną nepateko.

Viešai prieinami iš šio tekstyno gautų n-gramų ir jų dažnių rinkiniai (<http://resursai.mwe.lt/atsisiusti>). Šiam tyrimui naudotasi bigramų sąrašu.

Papildomas šaltinis – minėto tekstyno pagrindu sudaryta Lietuvių kalbos pastoviųjų žodžių junginių duomenų bazė (PJB), į kurią įtraukta apie 12 tūkstančių dvižodžių bei trižodžių pastoviųjų junginių, sudarytų su 97 dažniausiai į tokius junginius įeinančiais daiktavardžiais. Jeigu joje užfiksuotas rūpinamas terminas, pasitikslintas lemos ar formos dažnis, variantai.

Tyrimas vyko keliais etapais. Visų pirma peržiūrėtas bigramų sąrašas ir jame nustatyti dvižodžiai terminai (tiksliau – terminų formos, nes tas sąrašas nelemuotas). Dėl ypač gausios medžiagos nuspręsta imti tik tuos dvižodžius terminus, kurių bent vienos formos dažnis yra didesnis nei 500 (tam reikėjo peržiūrėti daugiau nei 7000 dažniausių bigramų³). Tada atrinktieji terminai suskirstyti pagal sritis. Galiausiai analizuoti pasirinktų sudėtinių terminų konkordansai tekстыne.

Iš viso atrinkta 461 dvižodžių terminų forma – tai 317 skirtingų terminų. Net šešios junginio *prekybos centras* kaitybinės formos buvo pavartotos po daugiau nei 500 kartų (PJB nurodomas šios lemos dažnis 7118).

Terminologijai reikšmingas metodikos trūkumas yra tas, kad atrinkti dvižodžiai terminai žiniasklaidoje pavartoti ne tik kaip savarankiški terminai, bet ir kaip ilgesnių terminų dalis, plg. *artimoje aplinkoje* ir *smurtas artimoje aplinkoje*, *pridėtinės vertės* ir *pridėtinės vertės mokestis*. Vis dėlto nuspręsta, kad, jeigu dvižodė kolokacija yra terminas, čia jis ir laikomas dvižodžiu terminu, nepaisant to, kad tas terminas dalyje konkordanso eilučių įeina į daugiažodį terminą. Tai, kad dvižodis terminas tėra termino dalis, nema-

² K. Župerka skiria tris publicistinio stiliaus postilius: informacinį, analitinį ir ekspresyvųjį (Župerka 2001: 87), Audronė Bitinienė – keturis: informacinį, analitinį, ekspresyvųjį ir dialoginį (Bitinienė 2007).

³ Dažniausia bigrama, kurią galima laikyti terminu – *JAV dolerių* (kone 10 tūkstančių pavartojimo atvejų), tačiau ji į atrinktų dvižodžių terminų sąrašą nepateko, nes pirmasis dėmuo yra ne savarankiškas žodis, o akronimas. Tai sutartinis dalykas – esama tyrimų (pvz., Boizou ir kt. 2015), kur akronimas junginyje prilyginamas vienažodžiam dėmeniui.

žina jo terminiško ir vartosenos dažnio. Tokį pasirinkimą paremia ir tikriniai pavadinimai: kai terminas vartojamas sudėtinuose pavadinimuose, jis išlieka terminu (*Vilniaus gyvosios gamtos apsaugos inspekcija*).

Į tyrimo medžiagą dėl jos atrankos savitumo nepateko tie terminų pavartojimo atvejai, kai terminų dėmenis nutolino tarp jų įsiterpę kiti žodžiai. Be to, kai kurios atrinktos dvižodės formos atskirose konkordanso eilutėse tiesiog atsitiktinai formaliai sutapo su tiriamais terminais, taip pat esama netermininės – perkeltinės vartosenos pavyzdžių (žr. toliau). Dėl to terminų vartosenos dažnumo tekstyne duomenys tegali būti laikomi tik apytiksliais.

TERMINŲ ATPAŽINIMAS

Gera žinoma, kad sudėtiniai terminai neturi išskirtinės formos, kuri juos leistų lengvai atskirti nuo žodžių junginių (ar ilgesnių sintaksinių konstrukcijų), nors kai kurios formos ir yra tipiškesnės, pvz., atributiniai junginiai su daiktavardžio kilmininku, su priesagos *-inis* būdvardžiu, su įvardžiutiniu būdvardžiu ir kt.⁴ „Automatiškai nustatyti, kuris junginys yra kolokacija, o kuris terminas, beveik neįmanoma“ (Rimkutė ir kt. 2017: 15). Jei dvižodė kolokacija yra daiktavardinis junginys, galima spėti, kad tai dažnai bus terminas (arba bent termino dalis). Pavyzdžiui, PJB peržiūrėjus 50 dažniausių atributinių dvižodžių junginių, daugiau nei 60 procentų galima būtų laikyti vienos ar kitos srities terminais. Panašus terminų skaičius gautas ir tarp 50 dažniausių tos bazės dvižodžių junginių, neatsižvelgiant į jų dėmenų semantinį santykį.

Siekiant objektyviau nuspręsti, ar kolokacija yra terminas, visų pirma, bandyta ieškoti tokio kalbos vieneto terminų bazėse, žodynuose; atsižvelgta į tai, kad terminai gali turėti variantų ir sinonimų. Be abejo, į terminografiją patenka ne visi, net ir populiariausi terminai, ir ne visos sritys turi terminografinių išteklių, be to, tuose ištekliuose kartais atsiduria ir kitokie kalbos vienetai, pavyzdžiui, tikriniai pavadinimai. Būtų idealu, jei junginių terminškumą įvertintų atitinkamo dalyko specialistas (dalyko specialisto indėlis pabrėžiamas įvairiuose terminų atpažinimo automatinėmis priemonėmis tyrimuose), bet šiuo atveju tų sričių yra ne viena ir jos gana įvairios.

Dar vienas sudėtingas klausimas – terminų ribos. Ši problema iškyla bandant nustatyti ne tik terminų, bet ir kitų pastoviųjų junginių ribas

⁴ Plačiau apie dvižodžių terminų struktūrinius modelius žr. Gaivenis 2014 [1975]: 64–70; Akelaitis 2008: 6–8; Drukteinis 2011: 239–241; Bielinšienė ir kt. 2015: 62; Mockienė 2016: 109–111 ir kt.

(žr. Bielinskienė ir kt. 2017: 86). Jei junginys tėra ilgesnio termino dalis, jis gali atlikti termino funkciją kaip jo kontekstinis sinonimas. Pavyzdžiui, terminų *afrikininis kiaulių maras* ir *klasikinis kiaulių maras* (įtraukti į TB, IATE) kontekstinis sinonimas – *kiaulių maras*, plg. pavyzdžius iš teksto:

Draudikai, anot A. Baravyko, kiaulių marą palygino su karu ir teigė, jog karo metu jie nuo karo nebedraus, o tai reiškia, kad jie veikiausiai atsisakys drausti nuo afrikinio ir klasikinio kiaulių marų. [Verslas]

Lietuvoje praėjusią savaitę užfiksuotas kiaulių maras atneš milžiniškų nuostolių. [Verslas]

Junginys *kiaulių maras* nėra savarankiškas terminas, juo pavadinama viena iš dviejų ligų arba apibendrintai ir abi. Pagal formą šis dvizodis junginys ir minėti trižodžiai terminai primena tipiškus gimininį ir rūšinius terminus⁵.

TERMINAI PAGAL SRITIS

Siekiant kiek įmanoma išvengti subjektyvumo, terminai pagal sritis buvo skirstomi remiantis Europos Sąjungos daugiakalbiu daugiadalykiu tezauru *EuroVoc* ir Lietuvos Respublikos terminų banku (TB). Atkreiptinas dėmesys, kad TB terminai vienai ar kitai sričiai priskiriami pagal jų šaltinį, todėl terminas ta pačia ar labai artima reikšme būna pateikiamas kaip skirtingų sričių terminas, pavyzdžiui, termino *valstybė narė* sritys – viešasis saugumas, gynyba, teisė, ekonomika, finansai, socialinė apsauga, užimtumas ir darbo sąlygos, sveikata. Dėl to termino sritys TB ir *EuroVoc* kartais stipriai skiriasi, kai antai: termino *tautinė mažuma* sritis TB – kultūra, o *Eurovoc* – teisė. Tokiais atvejais sprendžiama pagal kontekstą. Kadangi sričių klasifikacija abiejuose ištekluose turi tiek bendrybių, tiek skirtumų, šiame straipsnyje bandyta suderinti jas abi, nors pirmumas teiktas TB klasifikacijai, kuri labiau atspindi lietuviškas realijas. Be to, orientuotasi tik į stambiausias sritis, taip norint gauti bendresnį sričių vaizdą. Atskirai išskirta profesijų ir pareigų grupė – ji tiriamojoje medžiagoje labai krinta į akis ir yra gausi (jeigu šios grupės terminus priskirtume prie socialinės apsaugos, užimtumo ir darbo sąlygų srities, šioji pirmautų pagal terminų skaičių).

⁵ VLEe straipsnyje „Gyvūnų maras“ jo autorius Vytautas Štuigys teigia, kad „[ž]inomos šios maru vadinamos ligos: galvijų maras, smulkiųjų atrajotojų maras, afrikinis arklių maras (afrikinė liga), afrikinis kiaulių maras ir klasikinis kiaulių maras, šunų maras, paukščių maras (gripas), lašišų maras, lydekų maras, vėžių maras.“ Klasikinis kiaulių maras ir afrikinis kiaulių maras yra kontaginės virusinės kiaulių ligos (žr. TB).

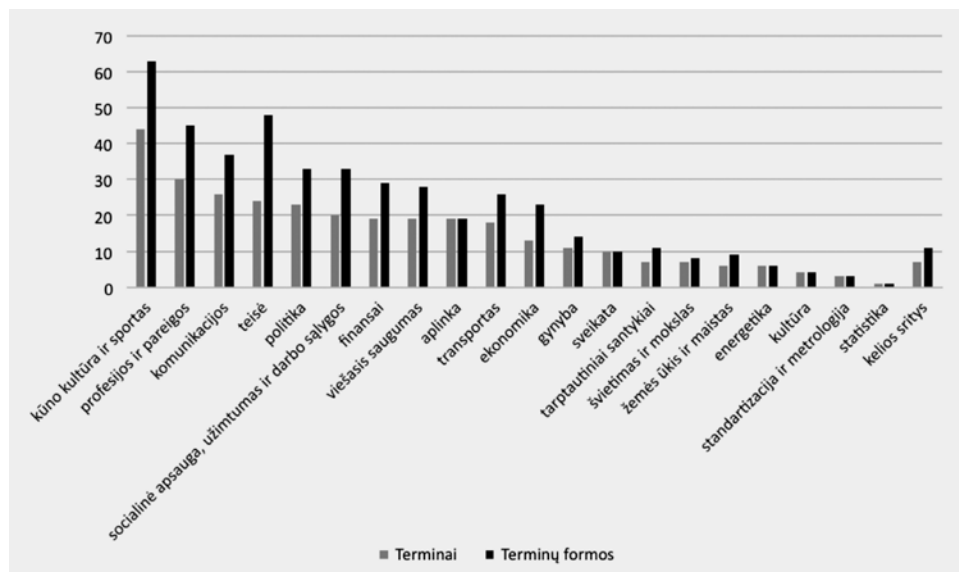
Dėl medžiagos gausos itin sudėtinga išnagrinėti kiekvieną konkordanso eilutę, todėl gali būti, kad terminas ne visose pavartotas ta pačia reikšme ir dėl to priklauso ne vienai sričiai. Vis dėlto, vadovaujamesi prielaida, kad populiariausių žiniasklaidos terminų bent jau bendriausia sritis turi būti nesunkiai nustatoma.

Kai terminas skirtingomis reikšmėmis priklauso kelioms (dažniausiai dviem) sritims, jis tyrime priskiriamas prie kelių sričių terminų grupės. Paprastai viena iš reikšmių ir sričių akivaizdžiai dominuoja. Pavyzdžiui, *trečioji šalis* (populiariausia forma *trečiųjų šalių*) dažniau vartojama kaip tarptautinių santykių, o ne kaip teisės terminas:

Palyginti su perna metais, importo iš trečiųjų šalių apimtys išaugo 5,4 proc.
[Verslas]

Tiriamieji žiniasklaidoje vartojami dvižodžiai terminai priklauso labai įvairioms sritims (žr. 1 pav. ir 1 lentelę). Tai, be abejo, lemia ekstralingvistinės priežastys – žiniasklaidos aktualijos, tekstų tematika.

1 pav. Dažniausi (viena iš formų pavartota daugiau nei 500 kartų) dvižodžiai terminai ir jų formos⁶ DELFI.lt tekстыne pagal sritis

⁶ Bigramų rinkinyje nurodyti dažniai ne visada sutampa su tekstyno paieškos rezultatu, bet tas nuokrypis nėra didelis ir nelaikomas reikšmingu. Kiekybiniai duomenys diagramoje paimti iš pirminio tyrimų šaltinio – bigramų rinkinio. Kituose straipsnio poskyriuose aptariamų terminų (lemų) dažnis buvo tikrinamas tekстыne ir, jei yra, PJB.

1 lentelė. Dažniausi (viena iš formų pavartota daugiau nei 500 kartų) dvižodžiai terminai DELFI.lt tekстыne pagal sritis

SRITIS	PAVYZDŽIAI	TERMINŲ SKAIČIUS
kūno kultūra ir sportas	<i>atrankos varžybos, lengvoji atletika, reitingo taškai, sporto šaka</i>	44
profesijos ir pareigos	<i>atstovas spaudai, įmonės vadovas, policijos pareigūnas, Seimo narys</i>	30
komunikacijos	<i>interneto svetainė, naujienų agentūra, spaudos konferencija, vaizdo įrašas</i>	26
teisė	<i>apeliacinis teismas, lygios galimybės, teisės aktas, teismo sprendimas</i>	24
politika	<i>įstatymo pataisa, rinkimų kampanija, savivaldybės taryba, valdančioji koalicija</i>	23
socialinė apsauga, užimtumas ir darbo sąlygos	<i>darbo užmokestis, globos namai, nedarbo lygis, profesinė sąjunga</i>	20
finansai	<i>euro zona, palūkanų norma, vertybiniai popieriai</i>	19
viešasis saugumas	<i>eismo įvykis, nusikalstama veika, policijos komisariatas</i>	19
aplinka	<i>atliekų tvarkymas, nacionalinis parkas, orų prognozė</i>	19
transportas	<i>oro uostas, techninė apžiūra, viešasis transportas</i>	18
ekonomika	<i>ekonomikos augimas, mažmeninė prekyba, pridėtinė vertė</i>	13
gynyba	<i>ginkluotosios pajėgos, karinė technika, karo tarnyba</i>	11
sveikata	<i>medicinos pagalba, sveika mityba, sveikatos apsauga</i>	10
tarptautiniai santykiai	<i>humanitarinė pagalba, viršūnių susitikimas</i>	7
švietimas ir mokslas	<i>aukštoji mokykla, moksliniai tyrimai</i>	7
žemės ūkis ir maistas	<i>alyvuogių aliejus, pieno produktai</i>	6
energetika	<i>gamtinės dujos, elektros energija</i>	6

SRITIS	PAVYZDŽIAI	TERMINŲ SKAIČIUS
kultūra	<i>kultūros paveldas</i>	4
standartizacija ir metrologija	<i>kubinis metras</i>	3
statistika	<i>namų ūkis</i>	1
kelios sritys	<i>trečioji šalis, viešoji erdvė</i>	7

Kaip jau sakyta įvadinėje dalyje, tyrimui buvo atrinktos dažniausios terminų formos tekстыne. Turint lemuotą terminų sąrašą su dažniais, tikėtinas kitoks sričių išsidėstymas pagal terminų skaičių ir dažnumą.

TERMINAI IR (TIKRINIAI) SUDĖTINIAI PAVADINIMAI

Dalį terminų galima laikyti dažnais nemokslinėje komunikacijoje, nes jie į žiniasklaidą patenka kaip visuomenei ar atskirai jos grupei svarbesnių tikrinių pavadinimų dalis. Pavyzdžiui, termino forma *automobilių kelių* tekстыne pavartota per 700 kartų, tačiau dažniausiai kaip pavadinimo *Lietuvos automobilių kelių direkcija* dalis. Kita antra pagal dažnumą to paties termino forma – *automobilių keliais* (dažnis didesnis nei 180) – taip pat dažniausiai įeina į sudėtinį pavadinimą (*Saugaus eismo automobilių keliais įstatymas*). Galima palyginti – vietininkas *automobilių keliuose* pavartotas tik kelis kartus. Tačiau dėl junginio *automobilių kelias* terminiškumo didesnių abejonių nekyla, terminas yra įtraukas ir į TB. Panašių pavyzdžių galima pateikti ir su kai kuriais kitais terminais (dar žr. kitą skyrių).

Kitokio tipo pavyzdys – terminas *akcijų rinka* (dažnis 2382 PJB). Dažniausios jo formos – vietininkas *akcijų rinkose* (774) ir sinkretinė *akcijų rinkos* (526). Tiek abi šios formos, tiek pats junginys dažniausiai vartojami apibendrinamuose konkreto regiono ar šalies rinkų pavadinimuose (pvz.: *Azijos akcijų rinkos*, *JAV akcijų rinkose* ir kt.), plg.:

Ketvirtadienį Baltijos akcijų rinkose buvo jaučiamas stambių sandorių antplūdis. [Verslas]

Suaktyvėjusią prekybą Baltijos šalių akcijų rinkose nulėmė bendrovių naujienos. [Verslas]

SINONIMAI, PERIFRAZĖS, VARIANTAI

Peržiūrėjus atrinktuosius žiniasklaidoje vartojamus terminus, pastebėta sinonimų, perifrazų bei variantų⁷.

Tarp dažniausių bigramų pateko komunikacijos srities sinonimų. Viena iš sinonimų porų – *pranešimas spaudai* ir *pranešimas žiniasklaidai* (dažnis 4437 ir 1340, abiejų terminų dažniausios vienaskaitos vietininko formos), pirmąjį terminą galima rasti ir *EuroVoc* bei terminų bazėje IATE, kurioje jis įvertintas kaip labai patikimas. Dauguma ne tokio populiarus termino *pranešimas žiniasklaidai* konkordanso eilučių priklauso rubrikai „Auto“, taip pat išsiskiria ir „Mokslas“, todėl čia galima įžvelgti ir subjektyvius adresantų polinkius, kuriems įtakos gali turėti ir publikacijų šaltiniai. Į naujausią ryšių su visuomene terminų žodyną (RVŽ 2018) įtraukti abu terminai, o pirmenybė teikiama *pranešimui spaudai*.

Dar viena sinonimų pora, kurios abu nariai dažnai vartojami žiniasklaidoje – *visuomenės nuomonė* (lemos dažnis 1217, dažniausia forma *visuomenės nuomonės*) ir *viešoji nuomonė* (lemos dažnis 742, įskaitant neįvardžiuotinę variantą, dažniausia forma *viešosios nuomonės*). Minėtame ryšių su visuomene terminų žodyne sinonimų eiliškumas – *visuomenės nuomonė*, *viešoji nuomonė* – atitinka šių terminų paplitimą žiniasklaidoje. Didesnių vartosenos skirtumų nepastebėta, išskyrus tai, kad su vienu viešosios nuomonės tyrimų įstaigų pavadinimais dažniau vartojamas vienas sinonimas, su kitu – kitas. Tuo iš dalies galima aiškinti, kodėl *viešosios nuomonės tyrimas* tekстыne dažnesnis nei *visuomenės nuomonės tyrimas* (dažnis 265 ir 146 PJB).

Energetikos srities terminas *atominė elektrinė* žiniasklaidoje daug dažnesnis (lemos dažnis tekstų 1697) nei sinonimas *branduolinė elektrinė* (dažnis 58)⁸. Be abejo, pirmasis terminas turi ilgesnę vartosenos tradiciją, tačiau, kas svarbu, jis įeina į sudėtinius pavadinimus, pvz.: Ignalinos atominė elektrinė, Astravo atominė elektrinė (oficialus pavadinimas Baltarusijos atominė elektrinė, žr. VLEe), o tai padeda išplisti plačiojoje varto-

⁷ Čia laikomasi siaurosios terminų variantų sampratos (skirtingi to paties termino pavidalai). Apie pastoviųjų junginių, tarp jų ir terminais einančių, gramatinį variantiškumą DELFI.lt tekстыne rašo Agnė Bieľinskienė su bendraautorėmis (2019). Tame straipsnyje varianto samprata platesnė, pavyzdžiui, variantais laikomi tokie junginiai kaip *pagrįstas sprendimas* – *nepagrįstas sprendimas*, *augti kaina* – *kainų augimas*.

⁸ VLEe – *branduolinė elektrinė*, *atominė elektrinė*. TB šaltiniuose sinonimų eiliškumas nėra vienodas, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos branduolinės (atominės) elektrinės įstatyme, gynybos srities žodynuose pirmenybė teikiama terminui *branduolinė elektrinė*, šiluminės ir branduolinės technikos terminų žodyne, fizikos terminų žodyne – *atominė elektrinė*, dar kituose (pvz., automatikos žodyne) pateikiami kaip nesinoniminiai terminai.

senoje. Tekstyne šis terminas dažnai randamas konkrečių elektrinių pavadinimuose (arba vartojamas kalbant apie elektrines, kurios (lietuviškas) pavadinimas turi dėmenį *atominė*), plg.:

Švedijos planai uždaryti branduolines elektrines bei Baltarusijoje kylanti Astravo atominė elektrinė taip pat pakeis mūsų elektros rinkos situaciją.
[Pilietis]

Tekstyne gana dažni ir terminai *atominė jėgainė* (lemos dažnis 229) bei *branduolinė jėgainė* (193). Sunku be specialiųjų žinių ir vien iš konteksto tiksliai pasakyti, ar jie visais atvejais pavartoti ta pačia reikšme kaip ir kalbami terminai su dėmeniu *elektrinė*, tačiau ne vienoje konkordanso eilutėje gana akivaizdi sinonimiška vartosena:

Naujoji atominė jėgainė bus pirmoji per pastaruosius dvidešimt metų pastatyta atominė elektrinė Jungtinėje Karalystėje. [Verslas]

Ignalinos AE – pirmoji pasaulyje branduolinė jėgainė, sustabdyta dėl joje sumontuotų nesaugiais laikomų rusiškų RBMK reaktorių. [Verslas]

Jėgainė dažnai yra painiojama su elektrine (žr. termino *vėjo elektrinė* pastabą IATE; plačiau žr. Klimavičius, Smilgevičius 2002), o ir *Vikipedijoje* terminas *branduolinė jėgainė* apibrėžiamas kaip elektrinė.

Dar viena dažna dvižodė forma tekstyne – *vyriausybės vadovas*. VLEe pateikiami terminai *ministras pirmininkas*, *premjer* („daugelyje valstybių vyriausybės (ministrų kabineto, ministrų tarybos ir kitų) vadovas“), į TB įtrauktas vien *ministras pirmininkas* (šaltinis – politikos mokslų žodynas), o į Lietuvos profesijų klasifikatorių – *Ministras Pirmininkas*. Pastarasis terminas yra oficialus pareigų pavadinimas Lietuvoje. Tad dažna lema tekstyne *vyriausybės vadovas* (PJB 1693, įskaitant moteriškosios giminės formas) iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip terminų perifrazė, stilistinis sinonimas (plg. dažnesnes lemas *premjer* (per 20 000 atvejų), *ministras pirmininkas* (daugiau nei 5 000)). Įdomu tai, kad *EuroVoc* galima rasti būtent terminą *vyriausybės vadovas*, iš ten jis pateko ir į IATE. Vadinas, junginys *vyriausybės vadovas* gražiai iliustruoja, kad tarp terminų ir perifrazių nėra labai griežtos ribos (kiek plačiau Mitkevičienė 2015: 54–55). Žiniasklaidoje pavadinimai varijuoja dėl stilistinių priežasčių ir atrodo kaip lygiaverčiai vienetai:

Tarp galimų kandidatų minimi Airijos premjeras Enda Kenny bei buvęs Latvijos vyriausybės vadovas Valdis Dombrovskis ir buvęs Estijos ministras pirmininkas Andrus Ansipis. [Žinios]

Tarp dažniausių formų atsidūrė ir termino forma *prekės ženklo* (dažnis 891 PJB). Į PJB įtrauktas apibendrintas junginys *prekės ženklas* (dažnis 3530), apimantis ir atvejus, kai pirmuoju dėmeniu eina daugiskaitos forma. Priklausomojo dėmens skaičiaus variavimas terminologiškai reikšmingas. Kaip terminas dabar yra aprobuotas variantas *prekių ženklas* (žr. TB, Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymą), nors į TB iš žodynų pateko ir variantas *prekės ženklas*. Galima teigti, kad kalbamas terminas dar tebevari juoja (dar plg. *prekės ženklas*, *prekių ženklas* VLEe, *prekės ženklas* VŽ žodynas ir kt.)⁹. Tas variavimas atsispindi ir tekстыne. 2-oje lentelėje apibendrintos kalbamo termino formos pagal abiejų dėmenų skaičių ir nurodomas jų dažnis tekстыne (pagal PJB). Kaip matyti, variantas *prekės ženklas* aiškiai vyrauja žiniasklaidoje, o priklausomojo dėmens daugiskaitą galėjo lemti pagrindinio dėmens daugiskaita (*prekių ženklai*). Ta pati priežastis – pagrindinio termino dėmens forma kontekste – galimai padidino ir varianto *prekės ženklas* dažnumą.

2 lentelė. Termino *prekės / prekių ženklas* vienaskaitos ir daugiskaitos formų dažnis

<i>prekės ženklas</i> (vns. formos) 1988 <i>prekės ženklai</i> (dgs. formos) 632 Riboti prekybos savo gaminiais internete negali net ir prekės ženklų savininkai. [Verslas]	<i>prekių ženklas</i> (vns. formos) 268 <i>prekių ženklai</i> (dgs. formos) 642 Dėl šios priežasties daug žinomų prekių ženklų išnyko per krizę bankrutavus juos valdančioms įmonėms. [Verslas] Kaip išsaugoti savo prekių ženklą arba pavadinimą dalybų metu? [Verslas]
2620	910
vari juojantis terminas <i>prekės / prekių ženklas</i> 3530	

Kalbamas vari juojantis terminas tekстыne turi ir gramatinį sinonimą – *prekinis ženklas*, kuris nėra toks populiarus (le mos dažnis 592 PJB). Įdomu tai, kad jis daugiausia pavartotas kilmininko forma, kaip ir jo sinonimas *prekės ženklas*.

⁹ Dar apie terminą *prekių ženklas* ir jo variantus kaip svetimžodžio *brendas* atitikmenis žr. Vladarskienė 2016. Tiri amame tekстыne žodžio *brendas* pavartojimo atvejai vos keli ir beveik visada jis išskirtas grafiškai taip nurodant jo statusą.

Tarp dažniausių bigramų patenka ir įvardžiuotiniai bei neįvardžiuotiniai terminų variantai, pvz.: *nekilnojamojo turto* (3684) ir *nekilnojamo turto* (558), *viešojoje erdvėje* (1296) ir *viešojoje erdvėje* (534). Žiniasklaidoje populiarius terminas *nekilnojamas turtas* (5551 atvejai PJB) daug dažniau vartojamas įvardžiuotine (4749) nei neįvardžiuotine forma (802), nors ir pastarosios vartosenos skaičius stebėtinais didelis. Neįvardžiuotinės formos vartoseną galima aiškinti tiek neatidumu raiškai, tiek ir stilistinėmis priežastimis, mat šis terminas neįvardžiuotine forma randamas ir, pavyzdžiui, astrologinėse prognozėse, pašnekovų teiginių (šnekamosios kalbos?) citatose, plg.:

Matome, kad dabar dauguma nekilnojamojo turto objektų, kurie vystomi Vilniaus mieste, ypač aukštesnės klasės, atsiranda būtent Užupyje ir aplinkinėse teritorijose; – atkreipia dėmesį <...>. [Verslas]

Spalio 12–13 d., kai Marsas keliaus karališkuoju laipsniu, galite ypač daug svarbaus nuveikti, – laikas tinkamas norintiems pirkti nekilnojamą turtą ar automobilį. [Gyvenimas]

Savaitės pabaigoje seksis norintiems įsigyti nekilnojamąjį turtą ar pakeisti gyvenamąją vietą. [Gyvenimas]

Dar vienas varijuojantis terminas *vieša (-oji) erdvė* nėra vienareikšmis junginys – jis žiniasklaidoje daugiausia vartojamas kaip komunikacijų terminas, taip pat kaip aplinkos srities sąvokos pavadinimas. Jis varijuoja abiem atvejais.

Kitų žiniasklaidoje vartojamų populiariųjų terminų neįvardžiuotinių variantų dažnis neviršija 500, pvz.: *gyvenamoji vieta* (2410 PJB) ir *gyvenama vieta* (215); *reguliarusis sezonas* (1579) ir *reguliarus sezonas* (703) (vienaskaitos kilmininkas yra abiejų šio termino variantų dažniausia forma), arba net yra labai mažas, pvz., *viešasis transportas* (2776) ir *viešas transportas* (12) ir kt.

Konteksto analizė leidžia teigti, kad neįvardžiuotinė forma *gyvenama vieta* vėlgi vartojama astrologinėse prognozėse, nors randama ir dalykiškesnėse rubrikose.

Sporto terminų žodyne (žr. TB) teikiamas terminas *reguliarusis varžybų sezonas*. Jei būtent šį terminą laikysime pagrindiniu, junginį *reguliarusis sezonas* tektų laikyti trumpuoju variantu. Trižodis terminas tekstų pasaitykė vos kartą (keliasdešimt kartų tarp dėmenų buvo įterptas kurios nors konkrečios lygos pavadinimas, pvz., *reguliarusis Eurolygos sezonas*). Dėl to galima teigti, kad žiniasklaidoje kaip sporto terminas vartojamas būtent dvizodis junginys *reguliarus(is) sezonas*.

Tarp populiariausių bigramų patenka ir neįvardžiuotinės formos *raudona kortelė* bei *raudoną kortelę*. Sporto terminų žodyne (dar žr. „Kortelė“ VLEe) teikiamas įvardžiuotinis terminas *raudonoji kortelė*. Tekstynė šis sporto terminas įvardžiuotine forma neužfiksuotas. Tie keli rasti pavyzdžiai su įvardžiuotine forma nepriklauso sporto sričiai, nors neabejotinai iš jos pasiskolinti (transterminologizuoti):

Be to, siūloma įvesti vadinamąją „raudonosios kortelės“ sistemą, kuri leistų 55 proc. ES nacionalinių parlamentų užblokuoti arba pakeisti Briuselio leidžiamas direktyvas. [Žinios]

Vadinasi, žiniasklaidoje kaip sporto terminas yra įsigalėjęs neįvardžiuotinis variantas *raudona kortelė*.

Kaip akcentuojama kalbos praktikos patarimuose, neįvardžiuotinės formos sudėtiniuose pavadinimuose gali būti vartojamos šnekamojoje kalboje ir kituose laisvuosiuose stiliuose (KP1: 26). Keltinas klausimas, ar tokie atveju junginys tebėra terminas ar bent tebeatlieka termino funkciją. Vienareikšmis atsakymas, matyt, sunkiai įmanomas ne tik dėl to, kad skiriasi požiūris į terminus už mokslinio diskurso ribų, bet ir todėl, kad įvardžiuotinių ir neįvardžiuotinių formų opozicija yra komplikauta. Kaip rodo išsamūs Ramunės Vaskelaitės tyrimai, įvardžiuotinių formų vartojimas terminijoje neatitinka kodifikuotosios normos (žr. Vaskelaitė 2016, 2019). Taigi, visų pirma reikia iširti, kuria forma vartojamas vienas ar kitas terminas specialistų diskurse ir tik tada daryti svaresnes išvadas apie terminų raiškos pokyčius ir variavimą internetinėje žiniasklaidoje. Gali būti, kad vartojami terminai nesutampa su teikiamais žodyn timerose.

DETERMINOLOGIZACIJA

Kaip jau buvo užsiminta, Kazimieras Gaivenis rašė, kad determinologizacijai¹⁰ vykti reikia, jog terminas būtų plačiai paplitęs, žinomas ne tik specialistams. Vadinasi, dažni populiariosios žiniasklaidos terminai turėtų tą sąlygą tenkinti. Čia pat reikia pabrėžti, kad determinologizacija mokslinėje literatūroje suprantama nevienodai. Pagal plačiausią sampratą šiuo reiškiniu laikomas bet kuris termino pavartojimas ne jo įprastoje aplinkoje, dėl ko jis laikomas ne terminu, o paprastu žodžiu (pvz., Superanskaja ir kt. 2003). Čia svarbiausias kriterijus – vartosenos situacija. Ingrid Meyer ir Kristen

¹⁰ Šiame straipsnyje pasirinktas tikras tarptautinis terminas *determinologizacija*, o ne K. Gaivenio vartotasis variantas *determinizacija*.

Mackintosh (2000) dažnai cituojamame straipsnyje apibūdina du determinologizacijos atvejus: 1) įvardijama ta pati sąvoka kaip ir atitinkamoje dalykinėje srityje, bet ta sąvoka suvokiama paviršutiniščiau nei dalyko specialisto, galimos konotacijos, 2) neįvardijama ta pati dalykinė sąvoka, žodis vartojamas kita reikšme. Pati determinologizacija šių autorių aiškinama kaip semantiniai, gramatiniai (plg. jau aptartą įvardžiuotinių ir neįvardžiuotinių formų opoziciją) ir pragmatiniai pokyčiai, kai terminus vartoja ne tos srities specialistai. Jana Nová (2018), determinologizaciją nagrinėjanti iš leksikografinės perspektyvos, išskiria tarpinį determinologizacijos etapą, kai terminas vartojamas miglota dalykine reikšme – ne specialistai tiesiog nežino, kad terminą vartoja netiksliai (pvz., psichiatrijos ir psichologijos terminu *depresija* įvardijamas laikinas liūdesys).¹¹

K. Gaivenis determinologizaciją aiškina kaip terminų vartojimą paprastais žodžiais: „determinizavęsis terminas neišnyksta, o tik išleidžia naują atžalą (paprastą žodį) kitoje vartosenos srityje“ (Gaivenis 2014 [1997]: 242). Iš šio teiginio ir cituojamame straipsnyje pateiktų pavyzdžių (*epicentras* fizikoje ir geologijoje ir *neramumų epicentras*) matyti, kad determinologizacija jame suprantama kaip termino vartojimas paprastu žodžiu reikšmės perkėlimo būdu. Tai siauroji determinologizacijos samprata. Siaurosios determinologizacijos sampratos (žr. įvadinę dalį) laikosi ir K. Župerka (2000), net ir netikslios terminų vartosenos netraktuodamas kaip determinologizacijos. Čia galima prisiminti ir ankstesniame skyriuje minėtą termino *jėgainė* painiojimą su *elektrine*.

Jurgita Mikelionienė ir Aušra Berkmanienė, tirdamos terminų su dėmeniu *aparatas* determinologizaciją, remiasi užsienio literatūra ir daline determinologizacija laiko stilistinę termino vartoseną išlaikant pagrindines termino semas, kaip antai: „Kavos aparatas krioktelėjo, vadinasi kapsi pasakutiniai lašai.“ (Mikelionienė, Berkmanienė 2018: 242).

Peržvelgus ankstesniame skyriuje aptarto termino *prekių / prekės ženklas* konkordansą, pastebėta gana dažna metoniminė šio termino vartoseną: daugiausiai vietoj turėtojo (a), rečiau vietoj žymimo dalyko (b), pvz.:

- a) Dauguma prekių ženklų į Baltijos šalis žiūri kaip į vieną šalį. [Verslas]
- b) Garsiais prekės ženklais prekiaujantys Amerikos ir Europos konglomeratai jaučia sumaištį Rusijoje poveikį <...>. [Verslas]

¹¹ Čia paminėti vos keli užsienio tyrėjų darbai, nors apie determinologizaciją rašyta gana nemažai. Dar galima nurodyti keletą reikšmingesnių ar išsamesnių publikacijų: Halskov 2005; Dury 2008; Bagijan 2014; Renouf 2017 ir kt.

Priklausomai nuo teorinio požiūrio, tokią metoniminę vartoseną būtų galima laikyti ir determinologizacijos apraiška. Vis dėlto neišeinama už terminu įvardijamos sąvokos ribų, junginys tebeatlieka termino funkciją ir veikiausiai metonimija yra profesinės kalbos, o ne bendrosios (nespecialiosios) kalbos realija.

Toliau, nesigilinant į teorines determinologizacijos subtilybes, aptariama tik terminų, kaip paprastų junginių, vartoseną perkeltine reikšme.

Determinologizaciją tekstyne galima nustatyti tik iš konteksto, o tiriami medžiaga pernelyg didelė, kad būtų galima peržiūrėti kiekvieną atrinktų dvižodžių terminų konkordanso eilutę¹². Dėl to gana subjektyviai pasirinkti keli skirtingų sričių terminai, vadovaujantis prielaida, kad determinologizuotis linkę gerai žinomi aplinkos, sporto, sveikatos srities terminai, ir analizuotos jų konkordanso eilutės. Ir, priešingai – konkordanso analizė tik patvirtino mintį, kad tokie junginiai kaip *gamtinės dujos*, *karinė technika*, *nusikalstama veika*, *rinkimų kampanija* žiniasklaidoje vartojami kaip terminai.

Nustatyta, kad *žemės drebėjimas* dažniausiai vartojamas tikslia (bent jau taip galima numanyti iš konteksto) terminine reikšme. Tik keliolika kartų (iš daugiau nei 1300) jis pavartotas metaforiškai:

Euroskeptikų pergalės Europos parlamento rinkimuose ne be reikalo vadina-
mos žemės drebėjimu. [Žinios]

Junginys *svorio kategorija* konkordanse dažniausiai užfiksuotas kaip sporto terminas, retai – metrologijos. Stilistinė vartosena (nustatyta keliolika atvejų) susijusi būtent su dažnesne – sporto – sąvoka, o tikslesnė sporto šaka kartais įvardijama ir metakalbiniais komentarais, plg.:

Rusija nebando prilygti JAV ir galynėtis su jomis, tarsi abi valstybės priklausytų tai pačiai svorio kategorijai. [Žinios]

Grubios kļaidos kaina būtu draudimas startuot, o smulkesnēs kļaidos galējo nublaksti mus i 1 grupē, t. y. kitā svorio kategorijā, kaip pasakytų imtyininkai“, – paaiškino šturmanas S. Jurgelėnas. [Auto]

Tekstyne dažnas junginys *finišo linija* vos keliolikoje konkordanso eilučių pavartotas perkeltine reikšme, o ne kaip sporto terminas. Tie determinologizuoti pavyzdžiai randami tiek dalykinėse (pvz., mokslo, verslo), tiek laisvalaikio rubrikose:

¹² Apie tekstyno sudarymo principus determinologizacijai tirti kalbos technologijų priemonėmis išsamiai rašo Julie Humbert-Droz su bendraautorėmis (2019). Jos apsiriboja vienos srities terminija.

Vaistų kūrimo bendrovės tarpusavyje lenktyniauja, kuri pirma pasiūlys naujos klasės vaistus, reguliuojančius cholesterolio kiekį kraujotakoje. Tikimasi, kad bent kai kurios įmonės finišo liniją kirs būtent šiais metais. [Mokslas]

Jau rašyta, kad sporto terminas *raudona kortelė* tekstyne pasitaikė trans-terminologizuota reikšme. Čia dar galima pridurti, kad keli vartosenos pavyzdžiai rodo ir šio junginio determinologizaciją (išankstinė nuostata buvo, kad tokių atvejų bus daugiau):

Tūkstančiai čekų dabartiniam šalies prezidentui Milošui Zemanui simboliškai parodė „raudoną kortelę“. [Žinios]

Kitoks pavyzdys determinologizacijos atžvilgiu – *galvos skausmas*. Nors jis į šio tyrimo medžiagą formaliai pateko kaip vienas dažnesnių dvižodžių terminų, tačiau termininė vartoseną konkordanse retesnė nei perkeltinė („rūpestis“) – sudaro apie 40 procentų visų užfiksuotų atvejų, plg.:

Tuo metu Ukrainos skolinimosi reitingas jau kėlė nemenką galvos skausmą. [Verslas]

Bendro pobūdžio reakcijos – pakilusi temperatūra, galvos skausmas, bėrimas pasireiškia retai. [Gyvenimas]

Apie 40 proc. šio junginio pavartojimų pagrindine reikšme¹³ yra daugiskaitos formos. Toks formos dažnumas galėtų būti laikomas ir termino vartosenos žiniasklaidoje savitumu, tačiau ir moksliniame stiliuje, kaip rodo paieška *Google Scholar*, nevengiama daugiskaitos (plg. vienos iš publikacijų antraštė: „*Galvos skausmai: diagnostika ir gydymas. Metodinė priemonė*“ (2017)).

Perkeltinę terminų vartoseną dažniausiai galima laikyti stiliaus, o ne sisteminiu kalbos dalyku. O ir į bendrinės lietuvių kalbos žodyną (BŽ) *finišo linija*, *žemės drebėjimas* pateko tik tiesiogine reikšme. Vis dėlto *galvos skausmas* „rūpestis“ (plg. *širdies skausmas* „sielvartas, širdgėla“ LKŽe) galėtų būti laikomas atskira junginio reikšme.

IŠVADOS

Nors atliktas tyrimas tėra žvalgomasis, galima užčiuopti tam tikrus terminų vartosenos žiniasklaidoje polinkius.

Dažniausi žiniasklaidos dvižodžiai terminai dalykiniu atžvilgiu įvairūs – priklauso daugiau nei dvidešimt sričių. Tokie rezultatai gauti apsiribojus vien tik stambiausiomis sritimis.

¹³ Motyvuotos daugiskaitos formos (*pilvo ir galvos skausmai*) į šį skaičių nepatenka.

Dalies terminų populiarumą žiniasklaidoje didina jai aktualūs tikriniai sudėtiniai pavadinimai.

Net ir žiniasklaidos populiariesiems terminams būdingas formalusis varijavimas bei sinonimija. Tai pareina ir iš atitinkamos dalykinės srities terminijos, kurioje sąvoka įvardijama nevienopai, taip pat įtakos turi ir stilistiniai veiksniai. Neatidumu raiškai galima aiškinti nemotyvuotą varijavimą.

Negalima teigti, kad nuoseklus kai kurių terminų vartojimas kitokia forma, nei teikiama terminografijoje, yra terminų vartosenos žiniasklaidoje bruožas – į žiniasklaidą jie tokie galėjo patekti tiesiai iš specialistų diskurso (įskaitant sakytinį).

Tarp žiniasklaidoje populiarių dvižodžių terminų užfiksuota determinologizacijos atvejų, o tai reiškia, kad jie gerai žinomi internetinės žiniasklaidos auditorijai.

Taikyta metodika, nors ir turi trūkumų, bet leidžia (kiek tai įmanoma) analizuoti terminus be išankstinio nusistatymo – iš anksto nenumatant nei srities, nei konkrečių terminų.

ŠALTINIAI

DELFI.lt tekstynas. Prieiga internete: <http://tekstynas.mwe.lt/>.

Lietuvių kalbos pastovieji žodžių junginiai. Resursai atsisiuntimui: 2-gramos ir jų dažniai. Prieiga internete: <http://resursai.mwe.lt/atsiusti>.

PJB – Lietuvių kalbos pastovieji žodžių junginiai. Duomenų bazė. Prieiga internete: <http://resursai.mwe.lt/paieska>.

LITERATŪRA

Akelaitis Gintautas 2008: Sudėtinių administracinių terminų struktūriniai modeliai. – *Specialybės kalba: terminija ir studijos*: mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 5–12.

Bagijan 2014: Багян Александр. Детерминализация как результат размытости границ между специальной и общеупотребительной лексикой. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 7(2), 28–33. Prieiga internete: <https://www.gramota.net/materials/2/2014/7-2/6.html>.

Bielinskienė Agnė, Boizou Loïc, Grigonytė Gintarė, Kovalevskaitė Jolanta, Rimkutė Erika, Utkā Andrius 2015: *Lietuvių kalbos terminų automatinis atpažinimas ir apibrėžimas*: monografija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/92/3/ISBN9786094671487.pdf>.

Bielinskienė Agnė, Kovalevskaitė Jolanta, Rimkutė Erika, Vilkaitė Laura 2017: Kolokacijų ir frazeologizmų atpažinimo kriterijai. – *Kalbų studijos* 31, 83–101. Prieiga internete: http://mwe.lt/wp-content/uploads/2018/01/atpazinimo_kriterijai.pdf.

Bielinskienė Agnė, Kovalevskaitė Jolanta, Rimkutė Erika, Vilkaitė Laura 2019: Lietuvių kalbos pastoviųjų junginių gramatinis variantiškumas. – *Kalbų studijos* 34, 91–110. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.34.21214>.

Bitinienė Audronė 2007: *Publicistinis stilius*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Boizou Loïc, Kovalevskaitė Jolanta, Rimkutė Erika 2015: Lietuvių kalbos dvižodžių junginių morfologinių ir sintaktinių ypatybių sąsajos. – *Darbai ir dienos* 64, 115–131. Prieiga internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/27753/1/ISSN2335-8769_2015_N_64.PG_115-131.pdf.

- BŽ: *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, e. leidinys, vyr. red. D. Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt/> [žiūrėta 2020 m. liepą].
- Cabré Castellví M. Teresa 2003: Theories of Terminology. Their Description, Prescription and Explanation. – *Terminology* 9(2), 163–199. DOI: 10.1075/term.9.2.03cab.
- Drukteinis Albinas 2011: Sintaksiniai sudėtinių jūreivystės terminų modeliai. – *Res humanitariae* X, 234–255. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:j.04~2011~1367184182583/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Dury Pascaline 2008: The rise of *carbon neutral* and *compensation carbone*: A diachronic investigation into the migration of vocabulary from the language of ecology to newspaper language and vice versa. – *Terminology* 14:2, 230–248. DOI: 10.1075/term.14.2.06dur.
- EuroVoc. Prieiga internete: <https://op.europa.eu/lt/web/eu-vocabularies> [žiūrėta 2020 m. birželio mėn.].
- Gaivenis Kazimieras 2014: *Rinktiniai raštai*, sud. J. Gaivenytė-Butler, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Geeraerts Dirk 2015: Foreword. – *Handbook of Terminology* 1, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, XVII–XX.
- Halskov Jakob 2005: Probing the Properties of Determinologization: The DiaSketch. – *LAMBDA* 29: 39–63.
- Humbert-Droz Julie, Picton Aurélie, Condamines Anne 2019: How to build a corpus for a tool-based approach to determinologisation in the field of particle physics. – *Research in Corpus Linguistics* 7, 1–17. DOI: 10.32714/ricl.07.01.
- IATE: *Interaktyvioji terminologija Europai*. Prieiga internete: <https://iate.europa.eu/home> [žiūrėta 2020 m. liepos mėn.].
- Kageura Kyo 2002: *The Dynamics of Terminology: A descriptive theory of term formation and terminological growth*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kageura Kyo 2012: *The Quantitative Analysis of the Dynamics and Structure of Terminologies*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Klimavičius Jonas, Smilgevičius Algirdas 2002: *Jėgainė ir elektrinė* ne tas pat. – *Lietuvos rytas*, 2002 m. rugsėjo 3 d., 6.
- KP1: *Kalbos patarimai 1: Gramatinės formos ir jų vartojimas*, sud. R. Miliūnaitė, teksto aut. R. Miliūnaitė, A. Paulauskienė, vyr. red. A. Pupkis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
- Lietuvos profesijų klasifikatorius*. Prieiga internete: <http://www.profesijuklasifikatorius.lt/> [žiūrėta 2020 m. birželio mėn.].
- LKKŽ 2019: *Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas*, sud. A. Bielinskienė, L. Boizou, I. Bumbulienė, J. Kovalevskaitė, T. Krilavičius, J. Mandravickaitė, E. Rimkutė, L. Vilkaitė-Lozdienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: http://mwe.lt/wp-content/uploads/2019/02/Lietuviu_kalbos_kolokaciju_zodynas.pdf.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), e. variantas, vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.
- Meyer Ingrid, Mackintosh Kristen, Varantola Krista 1998: From *Virtual Sex* to *Virtual Dictionaries*: On the Analysis and Description of a De-terminologizes Word. – *EURALEX'98 Proceedings* 2, 645–654. Prieiga internete: <https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%201998%20Part%202/Ingrid%20MEYER,%20Kristen%20MACKINTOSH%20&%20Krista%20VARANTOLA%20From%20Virtual%20Sex%20to%20Virtual%20Dictionaries%20On%20t.pdf>.
- Meyer Ingrid, Mackintosh Kristen 2000: When terms move into our everyday lives: an overview of de-terminologization. – *Terminology* 6(1), 111–138.
- Mikelionienė Jurgita, Berkmanienė Aušra 2018: Determinologisation of Lithuanian and English Technical Terms: The Case of *Apparatus*. – *Readings in Numanities [Numanities - Arts and Humanities in Progress]* 3, ed. O. Andreica, A. Olteanu. Cham: Springer, 235–246. DOI: 10.1007/978-3-319-66914-4_15.
- Mitkevičienė Asta 2015: Kai kurie terminų sinonimijos aspektai. – *Terminologija* 22, 39–60.
- Mockienė Liudmila 2016: Contrastive analysis of models of formation of two-word terms in legal acts of a constitutional nature in English and Lithuanian. – *Kalba ir kontekstai* 7(1), 105–113. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:j.04~2016~1488988036342/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>.
- Nová Jana 2018: Terms Embraced by the General Public: How to Cope with Determinologization in the Dictionary? – *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*, ed. J. Čibej, V. Gorjanc, I. Kosem, S. Krek, Ljubljana: Ljubljana University Press, 387–398. Prieiga

- internete: <https://euralex.org/publications/terms-embraced-by-the-general-public-how-to-cope-with-determinologization-in-the-dictionary/>.
- Renouf Antoinette 2017: Some corpus-based observations on determinologisation. – *Neologica* 11: *La néologie en terminologie*, 21–48.
- Rimkutė Erika, Kovalevskaitė Jolanta, Bielinskienė Agnė, Boizou Loïc, Krilavičius Tomas, Mandravickaitė Justina, Bumbulienė Ieva, Vilkaitė Laura 2017: Lietuvių kalbos terminų ir kolokacijų automatinis nustatymas. – *2-oji tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“*: tezės, 15–16. Prieiga internete: http://old.lki.lt/LKI_LT/images/TEZ%C4%96S_Moksliniai_administraciniai_ir_edukaciniai_terminologijos_lygmenys_2017.pdf.
- RVŽ 2018: *Aiškinamasis ryšių su visuomene terminų žodynas*, Vilnius: Lietuvos komunikacijos asociacija. Prieiga internete: <https://www.ltka.eu/zodynas/>.
- Superanskaja ir kt. 2003: Суперанская Александра, Подольская Наталия, Васильева Наталия. *Общая терминология. Вопросы теории*, отв. ред. Т. Канделаки, Москва: Едиториал УРСС.
- TB: *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/> [žiūrėta 2020 m. liepos mėn.].
- Umbrasas Alvydas 2013: Lietuvos Respublikos terminų bankas: 10 metų po įstatymo priėmimo. – *Terminologija* 20, 96–122.
- Vaskelaitė Ramunė 2016: Įvardžiutinių formų nevartojimas terminijoje ir jo keliamas iššūkiai normai. – *Bendrinė kalba* 89, 1–58. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/172/181>.
- Vaskelaitė Ramunė 2019: Įvardžiutinės formos makroekonomikos terminijoje: vartojimo dėsningumai ir svyravimų priežastys. – *Terminologija* 26, 103–139. DOI: 10.35321/term26-06.
- Vladarskienė Rasuolė 2016: Svetimžodžio *brendas* reikšmės, vediniai ir atitikmenys. – *Terminologija* 23, 161–174.
- VLEe: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (elektroninis variantas), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/> [žiūrėta 2020 m. liepos mėn.].
- VŽ žodynas: „Verslo žinių“ žodynas. Prieiga internete: <http://zodynas.vz.lt/> [žiūrėta 2020 m. gegužės mėn.].
- Župerka Kazimieras 2000: Kalbotyros terminai publicistikoje. – *Darbai ir dienos* 24, 175–182. Prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/zuperka.pdf>.
- Župerka Kazimieras 2001: *Stilistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.

TERMS IN ONLINE MEDIA (PILOT STUDY)

Summary

Media is one of the major ways through which terms reach a non-professional audience. The article attempts to determine the domains from which terms usually get into the daily online media and whether the most popular terms undergo any more prominent changes (terminological variation, determinologization are discussed). The research focuses on two-word terms.

The study on the terms used in the media is based on the corpus of the news portal DELFI.lt (<http://tekstynas.mwe.lt/>). The research was carried out in several stages. First of all, the list of bigrams gathered from the corpus (<http://resursai.mwe.lt/atsisiusti>) was reviewed and two-word terms (to be more precise, the forms of terms, because the list is not lemmatized) where at least one form demonstrates the frequency higher than 500 were identified. In this way, 461 two-word term forms were selected, resulting in 317 different terms. The selected terms were then divided by domain. Finally, the concordances of the chosen composite terms in the corpus were analysed. Though such methodology has certain weaknesses, it enabled us (as much as possible) to analyse terms without any prejudices, i.e., by not anticipating the field or specific terms.

Though it is only a pilot study, we can nevertheless grasp certain tendencies of term usage in the media:

- 1) The most common two-word terms used in the media are varied subject-wise – they belong to over twenty domains. Such findings were received by limiting with the largest domains only.
- 2) The popularity of a part of the terms in the media is increased by composite proper names relevant to it.
- 3) Even popular media terms demonstrate formal variation and synonymy. It also pertains to the terminology coming from the respective domain in which a concept is named in multiple ways; stylistic factors play a role as well. Unmotivated variation may be explained by inadequate attention to expression.
- 4) We cannot say that the consistent use of certain terms in a different form than provided in terminography is a characteristic feature defining the usage of terms in the media – they could have come into the media in such a form straight from professional discourse (including spoken).
- 5) Cases of determinologization were identified among the two-word terms which are popular in the media, which means that the audience of the online media is well familiar with them.

Gauta 2020-08-28

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta.mitkeviciene@lki.lt